

Єретик між москвофілами.

Від минулого року почав виходити у Львові під редакцією д. І. Сьвятицького невеличкий місячник для молодіжи під назвою „Живая Мысль“. Відзначається сей місячник тим від інших москвофільських видань, що друкує переважну частину своїх статей по російськи, а не по „язичеськи“, та допускає й статі на українській мові (мимохідь завважимо — не дуже поправній), на якій друкують ся особливо маленький додаток до місячника „Свѣтъ мысли, сборникъ статей, посвященныхъ вопросамъ, касающимся русской молодежи въ Австріи“.

Поява ся замітна тим, що вказує на певний рід не лиш толеранції й лібералізму редакції до української мови, але й на принципіальне відношене до неї — про що буде дальше бесіда, чого в інших москвофільських виданнях не стрічається. Наші москвофіли, як відомо, стоять на тім становищі, що ніякої літературної мови української не може бути, і хоч дійсність кожного дня переконує їх про щось инше, вони не хотять того прийняти, надіючися, що безнастанне заперечуване факту з їх боку справді усуне з лица землі нашу мову й літературу і навіть український народ. Тому й не пишуть вони по українськи, лиш „язичієм“, не можучи вивчити ся порядно російської мови, і коли в їх виданнях стрічаємо російську мову, то знаємо з гори, що се передруки. Найліпшим доказом того їх головний орґан „Галичанинъ“.

Редакція „Живой Мысли“ посунула ся в своїм лібералізмі навіть так далеко, що друкувала деякі статі в українських діалектах. Чому робила се, не знаємо, мусимо одначе про сей факт висловити також свій погляд.

Уживане діалектів у літературній мові може бути оправдане в двох випадках: 1) Коли хочемо познайомити з ними ширші круги, втягнути їх лексику в літературну мову або взагалі покористувати ся багатством висловів, форм, стилю і ин. 2) В белетристиці, коли хочемо надати творови місцеву закраску і викликати тим чином сильнійше вражінє у читача. До першої цілі найбільше надають ся докладні записи народньої словесности, особливо роблені фільольоґов. До другої твори красної літератури, але зложені талановитими письменниками; всяка мірнота радше псує вражінє, як зміцнює його. Твори, друковані в „Жив. Мысли“ належали до тої другої категорії, тому вони на нашу думку зовсім зайві. Можливо, що редакція мала на оці иньшу ціль, друкуючи їх, та ми її не можемо доглубати ся.

Що редакція в загалі ліберальна, на се вказують такі статі, як „Двѣ науки“, де говорить ся про колізію між природничими науками і наукою релігії в наших школах, а яку взяв ся збивати аж професор теології в тутешнім університеті др. Т. Мишковський в статі „Двѣ науки — истина една“. Лібералізм — і ~~раціоналізм~~ москвофіли, се-ж до тепер найбільші дві супротивности, про які можна було подумати. Не диво отже, що така поява викликала метушню в москвофільськім таборі, а навіть обуренє, яке відбило ся й у пресі, хоч і не- дуже виразно. Та остаточно перенесли-б москвофіли й лібералізм, коли-б він не тикав двох найбільших їх болячок: критики власного їх табору і українства, з виразною тенденцією признати його раціональним із москвофільської точки погляду, а не лиш польською (жидівською, австрійською і ин.) інтригою. А сього ак раз допустив ся д. Сьвятицький. Розумієть ся, що за се треба йому було дати порядну научку; виточено отже найбільшу гармату москвофільську проти нього — визначено ексекутором покараня О. Моичаловського, найбільшого москвофільського політика, дипломата, ученого, публіциста, гумориста, бесідника і т. и. Як він вивязав ся зі своєї задачі, про се скажемо далі, а вперед вичислимо гріхи д. Сьвятицького, наслідком яких заслужив він собі вповні — на нашу думку — на назву, наведену в наголовку сеї статі.

Д. Сьвятицький здавна зачіпав своїх партизанів, хоч із легка, стоячи на дуже об'єктивнім становищі, не тикаючи всеї москвофільської гнилизни, лякаючи ся мабуть потрохи заверухи, що могла-б нараз зв'язати ся. Говорячи приміром про нове москвофільське

товариство „Общество русскихъ женщинъ“ із окремих його відділом „Кружокъ русскихъ дѣвушекъ“, заснованим мабуть не так дуже для якоїсь діяльности, як більше на перекір „українцямъ“, що ось то й ми маємо те що ви — він не завагався сказати таких правдивих слів на адресу давнішого „Общества русскихъ дамъ“, яке й далі зовсім непотрібно існує: „Если пригадаемъ собѣ апатичну неподвижність и идейну узкість круга дѣятельности зѣстарѣвшего „О—ва русскихъ дамъ“ (щось лучшого отъ „простыхъ русскихъ хлопковъ, мѣщанокъ и прочихъ женщинъ — не-дамъ“!), руководячогося застарѣлыми педагогичными и общественными условностями часѣвъ кѣнця польской Рѣчи-посполитон — мы не можемъ не порадоваться новому О-ву и его высокимъ, часу отвѣчающимъ, задачамъ и стремленьямъ.“¹⁾ (Чи не за скоро се похвала вперед?)

В тій самій статі, порівнюючи діяльність польського товариства студентського „Czytelnia Akademicka“ в діяльність „Академічної Громади“ та москвофільського „Друга“, він висловляє ся оттак про останнього, надію й будучу підпору наших москвофільів: „И такъ слова „Общество русскихъ студентовъ „Другъ“ во Львовѣ“ вызвали въ моеѣ головѣ не рѣи мыслей и понятій, а одну страшну думу: „велике „ничего“ въ слыслѣ совмѣстного самообразования, самопознанья, подготовки къ будущей дѣятельности горожанъ-отцѣвъ, народныхъ тружениковъ“. Коли же сгадаю шумни рѣшення 1-го съѣзда русской молодѣжи (въ вереснѣ 1902) и мое скромне „lasciate ogni speranza“, такъ не могу не подумати о томъ студенческѣмъ Обществѣ мыслью поэта: „горазды на словахъ — слабы на дѣлѣ“ (ст. 220). Він не сумніваєть ся одначе, що „наша жива молодѣжь съ часомъ внесе бѣльше серьезной вдумчивости и высокого пониманья своихъ культурно-національныхъ задачъ въ наши анемичны, безсодержательни въ идейномъ взглядѣ и безжизнени въ культурно-національномъ отношенью студенчески Общества“ (ст. 219). Через те й звертаєть ся до своїхъ прихильників із такимъ зазивом: „Къ вамъ же друзья-студенты, желаючи потрудити ся и скорбящи со мною о культурно-національной смерти многихъ со-товарищей, заслонившихъ свѣтлу минувшѣсть колишнѣго „Друга“ темрявою апатіи, анеми, ложно понятыхъ условностей и фразы-

¹⁾ »Жив. М.« Ч. 15, ст. 216. Сей цитат може послужити такожъ взірцемъ української мови »Ж. М.«, бо вінъ вииймлений з додатку »Свѣтъ мысли«.

погремущи — зову: мертвыхъ предоставте хоронить мертвецамъ, вы же живы созидайте жизнь!“ (Ст. 220—221.)

На иньшій місці порушує д. Святицький справу письменної мови у москвофілів і висловляє ся так само ясно без усяких викрутів: „Рѣшеніе вопроса о распространеніи и употребленіи русскаго литературнаго языка въ „старорусской“ партіи является тѣмъ болѣе настоятельною потребностью, что искусственный и неестественный языкъ ея изданій съ монструальною „этимологіей“, прослывшій за границей подъ названіемъ „тарабарщины“, а дома „паламарщины“, не можетъ уже въ 20-омъ вѣкѣ продолжать свое жалкое существованіе и вѣчно свидѣтельствовать какъ о запоздалой охранительности его приверженцевъ (періодъ такойже „тарабарщины“ у болгаръ и сербовъ прошелъ еще въ началѣ 19 в.), такъ и объ отсутствіи элементарныхъ эстетико-языковыхъ понятій у его защитниковъ. Сегодня имѣется два способа рѣшенія вопроса: или чистый литературный, или же мѣстный народный языкъ. Tertium non datur.“ (Ж. М. Ч. 17, ст. 266—267.)

Можна собі уявити, як смакували москвофілам такі гостинці, особливо коли порівняти їх із тим, як москвофіли не люблять ніякої, найлекшої і найрозумнішої критики в своїм таборі. Вже старинні філософи говорили, що жите не сплетене з самих рож. Коли-б вони одначе жили тепер і читали правильно приміром „Галичанина“ або „Русское Слово“, то певно змінили-б сю свою гадку. Москвофільське жите пливе так гладко, рівно, просто, а при тім рвучко, без ніяких загат, закрутів, перешкод, що красної ідилі не могли-б собі змалювати навіть магометани в своїм раю з гурисами. Відбувають ся збори москвофілів — все одно які, чи політичні, чи иньші, то все вони численні, промови і реферати на них поважні, розумні, обдумані, учасники розентузіязмовані, всім бесідникам кличуть гримке „славно“, а ворогам „ганьба“; всі наради тактовні, високополітичні і все під проводом многозаслужених, загальнозвісних, люблених патріотів; усі концерти, представлення, забави спочивають у руках умілих виконавців, а публіка все очарована ними; москвофільські співаки хоч би дренчали як збиті горшки, співають красше від соловіїв, а музиканти грають чудово; всі балі гучні, забава весела йде до рана, публіці жаль розходити ся; політика москвофільська одиноко оправдана, непомильна і все вела-б до результатів, коли-б иньші партії тримали ся її; „издавія“ москвофільські всі „превосходны“, а особливо Об.—а

Качковського; „сочиненія“ їх письменників усе геніяльні (пор. Пан Коношій — Дідицького або Буй Туръ Всеволодъ, Знімчений Юрко, Гриць Мазниця, Онуфрій Грушкевич і ин. Наумовича, Половечкая моленица Залозецького, драми Трембицького, Луцка, Клявдії Алексович і ин., а вже про „Мир вам, братя“, то й говорити нема що!); словом усе, що роблять москвофіли, відбуваєть ся *summa cum laude*. Коли-б отже старинний філософ читав справовданя і рецензії москвофільські, а не порівнював їх із фактами, не лише змінив би свою думку, але не міг би надивувати ся іділічному життю москвофілів. Аж ось нараз з'являєть ся шершень і впускає в сю іділю жало раз по разу, в початку слабо, а чим дальше, тим болючійше.

По коротких натяках і докорах пише д. Святицький цілу статью п. н. „Итоги культурно-національної жизни Галицкой Руси въ 1903 г.“ (Ж. М. ч. 16—18), де опираючи ся на датах і фактах, веде паралелю між діяльністю Українців і москвофілів на літературнім та економічнім (по часті й політичнім) полі і приходить до таких висновків, що ще не скінчивши статі мусить оправдувати ся перед тими читачами, які завважали „по двох перших статях, що вони — односторонні (бо містять свого роду похвалу українським товариствам за їх живу діяльність), або занадто песімістичні (бо подають самі темні сторони діяльності москвофільської партії“ (ч. 18, ст. 295), а по скінченю статі мусить подавати жерела, звідки брав цифри до неї, бо видно москвофіли не хотіли вірити, щоби він їх сам не вдумав (ч. 20, ст. 349). Із нашої точки погляду статья в оцінці фактів вірна (з виїском може дуже слабого уступу про політику), хоч жерела до неї не вповні використані. З неї й позволимо собі подати тут кілька цитатів у перекладі на нашу мову.

Порівнявши літературну діяльність „української і москвофільської партії“, автор приходить до такого висновка: „Духовий (літературний і науковий) рух Галицької Руси являєть ся головною власністю української партії, коли тимчасом москвофільська партія взяла в п'юму лише дуже незначну участь. Се видно не лиш у малім числі її видань і робітників — письменників, але й в однородности їх змісту, коли навпаки твори і виданя численніших авторів Українців визначали ся доволі богатою різнородністю і в багатьох випадках бездоганною солідністю (виданя Наук. Тов. ім. Шевченка).“ „Заняття наукою і рівномірний поступ за розвитком

загальнолюдської думки — культури приневолює тих людей держати ся доволі об'єктивно, а в кождім випадку свободолюбно супроти різних думок, що одушевляють окремі групи їх партії. Звідти й походить можливість досить багатой різnorodности змісту українських видань, а головне — критичний обмін думок. Про се в москвофільській партії не може бути й мови тому, що в ній, з дуже незначними виїтками, царює всесильно партійний догматизм і ідейний консерватизм, властивий усім старіючим організаціям і замкненим кружкам. Правда, обі струї видні і в відомих верствах української партії, але вони нині не в силі вже залляти і потопити просвітньо-поступового напрямку, що йде від людей науки і захопив широкі круги молодшого покоління“ (ч. 17, ст. 263). На иньшій місці автор знов говорить: „Причиною умового застою в москвофільській партії являєть ся всевладно розпаношений в ній вузкоглядний догматизм і властива „охранительность“, яка наказує инішим проводирям її повторяти помилки батьків і здавлювати в зародку кожду живу думку, а в кінці й спеціально москвофільська тактика придержувати ся двох політик, внутрішньої — фрази, і зверхньої — діла, що все стоять у негоді з собою“ (ст. 267).

Так само й по порівнанню економічної діяльності, автор признає висшість і першенство „українській партії“. Наслідком того приходиться він до такого висновка: „Тому що тепер майже $\frac{5}{6}$ капіталів Галицької Русі в руках української партії, природно буде сказати, що та партія може легше дійти до здійснення своїх партійно-культурних цілей, як москвофільська“ (ст. 298—299).

Такі критичні погляди на москвофілів, як я вже зазначив, мусіли їх розсердити. Але ще більше розсердили їх погляди д. Сьвятицького на українство, з яких я приведу тут лише два: про указ із 1876 р. і про справу засновання українського університета.

В статі „По новоду 250-лїтїя возоєднання лївобережної Украйни“ (ч. 16, ст. 248—251) д. Сьвятицький застановляє ся над сим випадком і підносить три найбільші кривди, зроблені Україні: 1) Знищенє запорозької Січи 1775 р. 2) Закріпощене селян 1783 р.. 3) Указ із 1876 р. Про всі три кривди висловляє він свій погляд, та ми подамо тут лиш остатній, як найцікавіший для нас.

Він каже: „Лиш для заборони української літератури не можна знайти оправдєня, бо ні централістичні змаганя правительства, ні політично-сєчаратистичні тенденції деяких представителїв

української літератури не можуть бути признані достаточними причинами крайно некультурної заборони, що наложила важкі кайдани на саморідний розвій краю. Супроти того одначе, що тепер ся заборона майже не сповнима на практиці,¹⁾ не можна не висловити бажання, щоб російське правительство знесло її нарешті й формально і таким чином загладило хоча в части помилку і культурний гріх попередників“ (ст. 250).

Ні один москвофіл не висловляв ся ще так про указ із 1876 р., через те й заслугує сей вислов на спеціальну увагу.

Університетську справу порушив д. Сьвятицький перший раз також у статі: „Итоги культ. нац. живни Гал. Руси“ такими словами: „Університетське питанє поставлене провідниками партії на доволі реальний ґрунт, коли візьмемо на увагу, що на сю ціль є в них дім вартости 268 тисяч корон, 17 тисяч капіталу для підмог молодих українських учених, 8 професорів університета та цілий ряд молодих учених, що спеціалізують ся в різних галузях науки. Все те дозволяє українській партії думати про можливість скорого здійсненя їх гадки про самостійний український університет“ (ч. 17, ст. 266).

Хоча сі слова не двозначні, то все-ж сказані вони так, що причинити ся до них нема за що. Та догідна приключка до того знайшла ся на иньшій місці.

Як відомо, на весні відбув ся в Празі з'їзд славянських студентів, в яким не вьяли одначе участи Поляки й Українці, останні тому, що президія віча воловодила з ними довго та допустила до активної участи галицьких москвофілів, які поставили резолюції — прийняті вічем — із домаганєм заведеня в галицькім шкільництві викладів на російській мові замісь української. Проти сих резолюцій промовив один Поляк, що був на вічу в приватнім характері, а наслідком того счинила ся буча і віче розвязано. Такий інцидент був непрямий, особливо для славянофілів (recte славянських москвофілів) і розуміеть ся, для галицьких москвофілів. Д. Сьвятицький, що був також на вічу, описуючи його опісля в „Галичанинѣ“, заявив, що москвофіли повинні підпирати змаганя до заснованя українського університета тому, що тим самим вони

¹⁾ Автор помиляеть ся, бо доки указ не знесений, доги літературний розвій не може піти природною і сильною струєю, якою пішов би без нього.

посувають наперед також свої змагання до заснованя катедри російської мови й літератури, без якої український університет не міг би обійти ся, а надто причиняють ся загально до піднесеня просвіти у нас. „Благоговійное преклоненіє предъ культурой — каже він — заставило бы навѣрно какъ славянскихъ „руссофиловъ“, такъ и галицкихъ „москвофиловъ“ не только не протестовать противъ послѣдовательнаго и естественнаго требованія украинской молодежи получить малорусскій университетъ во Львовѣ, а на оборотъ, оно заставило бы однихъ и другихъ искренне поддерживать это требованіє, осуществленіє котораго только причинилось-бы къ культуризаціи Прикарпатской Руси, а тѣмъ самымъ и всей русской земли.“

Сього було за багато галицьким москвофілам і вони визначили свою Mädchen für Alles, Мончаловського, аби порядно зчесав д. Святицького. Мончаловський написав статю в „Галичанинѣ“, а опісля видав її ще й окремою відбиткою п. н. „Главныя основы русской народности“. Отся статя може й бути найліпшою мірою того, як приймають москвофіли навіть найрозумнішу думку, коли вона хоч трохи виходить поза їх вузький і ретроградний спосіб думаня.

Монч—ий вивязав ся зі своєї задачі так, що наперед відмовив права д. С—ому причисляти себе до москвофілів по оголошеню „єресий“, а далі виказав, що — ніякого українства нема і не може бути! Отсі аргументи нагадують нам відому суперечку між чоловіком і жінкою, що скінчила ся побідою жінки, бо вона й тонуци, кричала ще: А таки стрижено!

Монч—ий виказує наперед, що д. С—ий відрік ся вже москвофільства: „Я знав — каже він — що д-р І. Святицький ліберал і прихильник „вселюдської“ культури, але не припускав, щоб його поклони перед лібералізмом і „вселюдством“ дійшли до відреченя від національної і культурної єдности русского народа і до признаня „естественности“ домагань „української“ молодіжи, значить — природности українського сепаратизму. Я був далекий від такої думки тому, що др. І. Святицький уважає себе членом москвофільської партії, видає журнал „Ж. М.“ на російській мові, послугуєть ся нею в приватнім і публичнім житю і уложив навіть

для її розширення в Галицькій Русі „Руководство къ изученію русскаго литер. языка“ в двох частях“.¹⁾

Я — каже він далі — навіть не полемізував би зі Святицьким, коли-б той не ширив своїх поглядів друком, а так мушу, бо його висше наведена думка може ще більше затемнити погляд на „русскую“ народність і український сепаратизм, що вже проясняєть ся, а головно може „смутить и сбить съ толку не одного изъ молодыхъ русскихъ галичанъ“, що ще не жили ся в розумінні головних основ „русской“ народности (ст. 5).

Отсі слова М—ого доказують дуже добре, звідки беруть ся в нас москвофіли. Доки не збаламутить ся молодіжи, доти вона не москвофільська; не можна отже такої гарної задачі ніколи вирікати ся.

Дальше доказує М—ий, що „думки д-ра І. Святицького суперечать різко його особистій діяльності і стремлінням, як редактора „Ж. М.“, видаваної на російській мові і як автора „Руководства“, уложеного для галицьких малоросів“ та що ширене сих думок ще щось гірше, як ересь: „Отречение отъ національнаго единства русскаго народа и признаніе самобытности „украинскаго“ народа, значитъ, съ русской національной точки зрѣнія ересь, хуже саддукейской съ религиозной точки зрѣнія“ (ст. 8).

По його думці діяльність д. Святицького противна також програмі москвофільської партії, буцім то ось чому. В 1902 р. ухвалили москвофіли на з'їзді, що з'їзд „вивав всіх діячів і членів москвофільської партії до всестороннього ширення у всіх верствах руського населеня Галичини — російської мови, російської науки і словесности, одиноко здібних забезпечити культурний розвиток і успіх руського народа в Австро-Угорщині“ (ст. 18). Тимчасом ширене думки д. Святицьким, „буцім український університет у Львові буде співділати культуривації Прикарпатської Русі являєть ся різко суперечним“ (ст. 19) із сею ухвалою, хоч правду сказавши, д. С—ий в дійсности розширив сам більше знаня російської мови в Галичині, як усі Мончаловські, Маркови і ин. разом, і хоч справа університету і ширене знаня російської мови дві ріжні річи, при чім, як уже сказано, український університет не стояв би сьому ширеню зовсім на заваді.

¹⁾ Мончаловській, Главныя основы рус. народности, Львів, 1904, ст. 4.

Вказавши так д. С—ому, що він не правовірний москвофіл, старається М—ий переконати його ще, що ніякого українського народу і ніякої української культури нема й не може бути. Наведемо відповідні слова в оригіналі: „Существуетъ ли, однако, „украинская“ культура? Для того, чтобы могла быть „украинская“ культура, необходимо существованіе „украинскаго“ народа. Но народа такого имени пока нѣтъ, по крайней мѣрѣ въ Галичинѣ. Есть только „украинская“ разновидность русскаго народа, подобно тому, какъ въ Галицкой Руси есть подольская, гуцульская и лемковская разновидности. Если же нѣтъ „украинскаго“ народа, то ясно, что не можетъ быть и „украинской“ культуры“ (ст. 6—7). А коли так, то „какое-же образование можетъ дать „украинскій“ университетъ, если нѣтъ „украинской“ культуры“? (ст. 8.)

Коли ми зупинилися вже довше при брошурі М—ого, то не завадить іще вказати на його глибоку ученість, хоч цвітків її вже й в наведених цитатів можна побачити досить. По його означенню „україністовать“ значить: „Вирікати ся своєї минушини, стидати ся приналежности до російського народа та назв „Русь“, „русскій“, вирікати ся „переказів історії“, а українство, се „відступленє від вікової, всіми галузями руського народа і народнім генієм виробленої мови й культури“, се „недуга, що може підточити найспільніший національний організм“ і т. д. і т. д. (ст. 10). Боротьба українського народа з москвофільством, се ніщо иньше, як „борьба культурная, а не партійная изъ-за преобладанія одной или другой партіи, только изъ-за преобладанія русской культуры надъ возвращеніемъ къ первобытному состоянію народа. Лучшимъ доказательствомъ, что это борьба культурная, служитъ хотя-бы борьба изъ-за ортографіи и фонетики т. е. борьба грамотности съ безграмотностью“ (ст. 11). Як же він розуміє культуризацію Галичини Росією і що представляє собі під російською культурою, за якою так воює, видно найліпше з отсих слів: „Сто примірників „Нивы“ за один рік із додатком творів Українця М. Гоголя або Росіянина Ф. Достоевского далеко більше зроблять для культуризації Прикарпатської Руси, як катедра української мови й літератури в львівськім університеті“ (ст. 13). Коли додамо до тих усіх витворів учености й мудрости М—ого ще цілу купу фраз без найменшого значіння (в роді часто уживаного „недѣлимая Русь“, хоч як відомо навіть у розуміню М—ого Русь ділено, а деякі її частини ніколи не на-

лежали і мабуть не будуть належати до „Руси“ М—ого, прим. Угорська Русь) та простих брехень (у роді повторюваного все: бути чи не бути, ось закавіка (ст. 9), без рівночасного вказання виданя й сторони, де такий вислов має бути, або часто повторюваної брехні, буцім то Українці ставлять ся ворожо до всього російського) — тоді будемо мати перед очима повну характеристику сеї москвофільської полеміки тай в загалі всіх галицьких москвофілів, що думають і роблять так само, як Мончаловський. З одного боку цілковита темнота, з другого позованє на високу культурність; із одного боку сервілізм — із другого позованє на свободолюбність і т. д.

А вже пайбільший сьміх збирає читача, коли бачить, як москвофільські „вчені“ хвалячись усім російським, як своїм (як мужик булкою, що Жид їв), не соромлять ся при кожній нагоді встроїти там і своїх „штирох новеньких“. Так приміром Мончаловський виписуючи з якоїсь російської газети характеристику „русской земли“ каже таке: „Русская Земля — это наши ученые, наши писатели, наши поэты, музыканты, живописцы, это Ломоносовъ, Державинъ, Пушкинъ, Лермонтовъ, Гоголь, Тургеневъ“ і т. д., а „изъ галицко-русскихъ Денисъ Зубрицкій, Наумовичъ, Вербицкій, Лавровскій, Устыяновичъ, Іеронимъ Анонимъ“ (ст. 15). Дивно, чому д. М—ий не назвав більше сих „великихъ галицко-русскихъ“, отже таких учених, як Мончаловського, Петрушевича, Свистуна, Дуду; таких малярів як Палиховського і Томасевича; таких музиків як Цьороха і дівичу Ясеницкую; таких письменників як Клявдію Алексович, Єр. Луцка, Л. Джулинського, М. Білоуса, І. Гушалеви́ча, Вергуна і ин.; таких публіцистів як Николаевича, Дашова, Полатика, ъ, в. о. ш.; таких дипломатів, як Добрянського, Дудикевича, Павецького, Маркова і Заяця і ин. Всі ті імена, особливо при іменах Тургенева, Толстого, Чехова, Горького, Менделєєва, Манасєйна, Трубецького, Рєпіна і т. д. роблять незвичайно сильне вражєнє і вказують наглядно, що було би з галицьких Русинів, як би не благотворне посередництво галицьких „русскихъ“ між російською культурою і некультурним українством, яке й доси не хоче признати сього посередництва і боронить ся проти нього руками й ногами.

Всі ті виступи д. Сьвятицького та полеміка з ним Мончаловського мають ширше значєнє, бо показують, що й між гал. москвофілами починаєть ся справді культурна еволюція, яка могла би ви-

кликати значні зміни в галицькім публичнім житю. Та навряд чи буде в сеї кузні рало. Подібний рух бачили ми вже на початку 90-их років минулого столітя і знаємо, що він скінчив ся цілковитим розгромом „садукеїв“, які ще до того стали більшими фарисеями опісля, як їх попередники. Боїмо ся, щоб і тепер д. Святицького не втягло в себе галицько-москвофільське болото.

Статї д. Святицького і Мончаловського спонукують нас іще порушити кілька справ принципіального значіня. Поперед усього питанє: в чім проявляєть ся та „русская“ культура між нашими москвофілами, які хвалять ся нею все і всюди?

Шукаючи за її слїдами, ми знайдемо їх хиба в одній мові, що виросла на славу „тарабарщину“, а більше ні в чім. Тай та мова ще не признак, який зіляв ся би цілковито з житєм москвофілів, бо як відомо, вони послугують ся нею лише в виданях та вузких приватних кружках без ширшого значіня, частенько латаючи її польщиною. Зрештою коли-б вони навіть переймили цілковито російську мову і вивчили її, то ще й тоді далеко їм буде до „русской“ культури, якої вони навіть не розуміють. Може бути Росія найкультурнійшою державою, а Росіяни найкультурнійшим народом, та все таки галицькі москвофіли не будуть ніколи такими, бо з хвилею, коли зачнуть культурнаувати ся, зачнуть так само спроневірювати ся теперішнім своїм „началамъ“, як се зробив д. Святицький. Ні хто-ж із правдивих культурних Росіян не буде плести таких небилиць, як М—ий. Стояти на службі реакційного російського уряду і його жаганячів, друкувати всякі нісенітницї про Росію, як се робить приміром „Галичанинъ“¹⁾ та инші москвофільські органи, а з другого боку плюгавити завсїди і всюди все українське тому, що воно українське, се не лише не культура, не любов „русской гражданственности и культуры“, але цілковита „червобытность“ і холопство.

¹⁾ Доволї читати його, від коли ведеть ся російсько-япанська війна, щоби про се переконати ся. Коли-б хто на підставі „Галичанина“ написав історію сеї війни, а в нотках подав усюди правдиві факти, не прикрашені його редактурами, то се була би монументальна річ, яка й тішила би читача своїм представленням і смутила би доказом, як низько може чоловік упасти, коли стане в суперечности зі здоровим розумом, а навіть із собою самим.

Мончаловський каже: „Люди, горящі любовью къ русской землѣ, связываются во едино мыслью служить ей“ (ст. 13). Як наші москвофіли розуміють сю службу, се ми знаємо дуже добре. В Австрії вони льояльні австрійські патріоти, що не дадуть себе нікому випередити в поклонах перед наймарнійшими бюрократичними фігурами — в Росії вони найвірнійші слуги Победоносцева і компанії, що не можуть досить налаяти ся Австрії;¹⁾ на папері вони страшні вороги Поляків (сього треба їм для свідощтв на квіти), в дійности найвірнійші їх приятелі і слуги. Що-ж се значить? На просту мову перекладені сі ребуси означають ніщо инше, лиш — давінку монету. Докази любви до неї зложили й такі емігранти до Росії, як Головацький, Наумович, Понель, Дячан і ин. й такі російські агенти, як Добрянський (пор. процес Ольги Грабар), Купчанко (пор. „Діло“ після його смерти), Вергун (пор. його процес із „Ділом“ і „Русланом“) та ин. Ось які ідеї приневолюють наших людей служити „русской землѣ“, а не ті, про які трубить ся голосно на всі роги.

Друге принципіальне питанє: Хто причинаєть ся більше до правдивого знаня Росії й її культури в Галичині, Українці, чи москвофіли? Хто порівняє все сказане попередно з українською пресою і всякими виданнями (при останніх досить згадати: Записки, Л. Н. Вістник та книжки Видавничої Спілки) та приглянеьт ся нашому практичному житю, той не буде сумнівати ся, як має відповісти на се питанє, а тим самим заперечить також улюбленій фразі галицьких москвофілів буцім то про ненависть „украинцевъ къ рускимъ“, що служить також їх улюбленим коником, на якім їздять безсоромно. Українські бібліотеки можуть на се дати також дуже добру відповідь.

Що до університетської справи, то становище москвофілів, указане д. Сьвятицьким, було-б із погляду москвофіла-нефарисея єдино раціональне. Певне, що на українськїм університеті була-б катедра російської мови й літератури, а на польськїм не буде. Та се москвофільським агентам як раз на руку, бо через ухвалюване революцій за засноваєм катедри рос. мови на польськїм університеті убють вони не одного, але аж кілька воробців: 1) викажуть

¹⁾ Пор. бесіду Мончаловського в Гал. рос. добр. товаристві, виголошену 29 падолиста 1903 р. (Л. Н. Вістник, 1904, кн. I, 2, ст. 54), про яку ще ми поговоримо на иньшїм місці, бо вона вийшла друком.

ся перед ким треба, що служать вірно „русской землі“, бо ставлять ось які домаганя; 2) покажуть ся ще раз rozządnyмі перед Поляками, бо вимагають одної катедри на університеті (так само як науки російської мови в польських гімназіях), а не цілого університету як Українці (та окремих гімназій); 3) здержують своїми жаданнями всякий культурний розвиток, навіть у російським напрямі, а се їм на руку, бо вони лише доти можуть у каламутній воді ловити рибу, доки не розшириться ся правдива культура (звідки вона не йшла би), інакше стратять усякий ґрунт під ногами. Вони ставлять умисно бажаня, які не будуть сповнені, бо знають, що ні Мончаловські, ні Маркови, ні Луцики, ні Білоуси не обійшли би ні катедр в університетах (Львів, Чернівці, Відень), ні в гімназіях; а в такім разі ліпше тримати ся засади: „нехай не буде ні їй, ні мені“ — ніж дочекати ся, щоби, приміром, на ті катедри спроваджено з Росії правдивих Росіян, які пізнавши тут відносини, могли-б завдати своїм поступуванем галицькому москвофільству смертельну рану.

Володимир Гнатюк.